

बौद्धिक अक्षमता

सर्व सामान्य व्यक्तीपेक्षा बुद्धीची वाढ कमी झाल्यानेनिर्माण होना-या मानसिक बौद्धिक अपंगत्वाला मतिमंदत्व असेम्हणतात त्यामुळे त्या व्यक्तीला सभोवतालच्या वातवरणात समाजात समायोजन करता येत नाही सामाजिकरित्या ती स्वतंत्र राहू शकत नाही याची मुख्य लक्षणे म्हणजे अशा मुलांची वाढ व विकासाचे टप्पे उशिरा असतात भाषेची वाढ झालेली नसते मलमुत्रविसर्जनावर ताबा ठेवता येत नाही दुस-या मुलामध्ये समरूप होऊ शकत नाही इतरांच्या बरोबरीन अभ्यास करू शकत नाहीत किंवा अभ्यासात वाढ होऊ शकत नाही

निदान कसे करावे :-

१)चिकित्सलयीन तपासणी / क्लिनिकल असेसमेंट

२)बुद्धि मापनाच्या बौद्धिक चाचण्या

कारणे :-

बौद्धिक अक्षमता होण्यास अनेक कारणे आहेत

जन्मापूर्वी जन्मतेवेळी व जन्मानंतरच्या कारणीभूत गोष्टीना आपण आळा घालुन मतिमंदाचा प्रतिबंध करू शकतो.

१)जेनेटिक फैक्टर्स - सिंगलजिन म्यूटेशन , क्रोमोजोमल अबनॉरमॉलिटी (गुणसूत्र दोष) डाउन्स सिंड्रोम

२) जन्मापूर्वीचे घटक -

- १)गरोदर मातेचे कुपोषण
- २)गरोदरपणी मातेला संसर्ग होणे उदा . जर्मन मीज़ल(गोवर)
- ३)बाळंतपनी मातेचे वय ३५ ते ४० वर्षांचे असणे,गरोदर पणात आई ने डॉक्टरी तपासणी शिवाय व सल्ल्या शिवाय औषधे घेणे ,मद्यपान करणे , रेडीएशन घेणे इ.

३)जन्मवेळीची कारणे - बाळंतपणाच्या वेळी जर काही कारणा मूळे मेंदूला दुखापत झाली उदा चुकीच्या फोरसेपचा वापर ,उशिरा किंवा लांबत जाणारे बाळंतपन , अतिरक्तस्त्राव / जन्मल्यानंतरमुलाने पहिला श्वास लवकर न घेणे/लवकर न रडणे .

४)जन्मानंतर ची कारणे - पहिल्या दोन वर्षात मुलांचे कुपोषण -

- १)मेंदूला संसर्ग होणे,
- २)डोक्यास मार लागणे /फीट येणे / इपिलेप्सी
- ३)जन्मजात मेटाबोलिक डिसऑर्डर(इतर शारीरिक आजार)

बौद्धिक अक्षमता कसे ओळखावे :-

मुलाच्या शारीरिक व मानसिक विकास बरोबर न होणे

- भाषा विकास न होणे
- सूचना न समजणे
- वयाप्रमाणे न वागणे

मतिमंदत्वाचे प्रकार :-

१)सौम्य मतिमंदत्व

सौम्य बौद्धिक अक्षमता :- (बुद्ध्यांक ५०-७०) बौद्धिक अक्षम मुलांच्या संख्यापैकी ८५%मुले या प्रकारात मोडतात.या मुलांची बौद्धिक वाढ ही सर्व सामान्य मुलांप्रमाणे असते. ही मुले सवयसामान्य मुलांप्रमाणे ५वी ते ७वी पर्यंत वयाच्या १८ वर्षांपर्यंत करू शकतात. या मुलांमध्ये कल्पना करणे,सारा सार विचार करण्याचा अभाव दिसून येतो. या मुलांचा बुद्ध्यांक (५०-७०) या गटात मोडतो. या मुलांना उत्तम प्रशिक्षण दिल्यास हे मूल स्वावलंबी जीवन जगू शकतात.

२)मध्यम मतिमंदत्व

- (बुद्ध्यांक ३५-४९) या प्रकारातील मुलांची शारीरिक/बौद्धिक वाढ ही बाल्यावस्थेतील सर्वसामान्य मुलापेक्षा कमी होत असते .या प्रकारातील मुलांची लक्षणे शाळेत गेल्यावर दिसून येतात. उदा वाचन,लेखन,बोलणे इतर मुलांच्या प्रगतीपेक्षा कमी असते . ह्या मुलांना प्रशिक्षण देवून सामूहिक रोजगारात लावून स्वावलंबी बनवू शकता.

३)तीव्र मतिमंदत्व (बुद्ध्यांक २०-३४) तीव्र बौद्धिक अक्षमता असणाऱ्या व्यक्ती कधीकधी परावलंबी असतात,त्यांना खडतर प्रशिक्षण देवून स्वावलंबी बनवू शकतो आणि बऱ्याच वेळा ते प्राथमिक शिक्षण पूर्ण करू शकतात.

बौद्धिक अक्षमता मूळे निर्माण होणा-यासमस्या :-

१)वैयक्तिक समस्या - ज्या मुलांचा बुद्ध्यांक ३० पेक्षा कमी आहे अशा मुलांची संपूर्ण देखरेख कुटुंबालाच करावी लागते जरी बुद्ध्यांक ३० ते ५० असला तरी अशा मुलांना व्यवस्थित कपडे घालणे ,जेवण घेणे,आंघोळ करणे इ. गोष्टी करण्यास फार अवघड जाते. पालकांच्याही वैयक्तिक आयुष्यावर त्याचा परिणाम होतो

२)सामाजिक समस्या - मतिमंद मुलांचा इतर मुले सहसास्वीकार करत नाहीत अशी मुले इतर चांगल्या मुलांकडून उपेक्षित केली जातात. किंवा हास्याचा विषय बनतात. तसेच अशा मुलांना धोक्याची जाणीव फारशी नसते. पुष्कळदा आपण ह्यांना समजून घेण्यात कमी पडतो ,संवाद कमी असतो म्हणून वर्तन समस्या दिसतात

३)शैक्षणिक समस्या - अशा मुलांची बुद्धि सामान्य बुद्धिपेक्षा कमी असते. त्यामुळे ते शाळेतही मागे राहतात ती नेहमीच्या शाळेत जाऊ शकत नसते. त्यांच्यासाठी समाजामध्ये विशेषशाला आहेत. याबद्दल पालकांना माहिती नसल्यामुळे ते मुलाला घरातच ठेवतात ती आणखिनच उपेक्षिली जातात अशा मुलांच्या शिक्षणावर पैसा खर्च करण्यापेक्षा ते मुलावर अधिक पैसा खर्च करतात

४)लैंगिक व वैवाहिक समस्या:-वयात आल्यानंतर

त्यांचे लैंगिककार्य स्वाभाविक असते. त्यामुळे मुलींच्या बाबतीत इतर लोक त्यांचा गैरफायदा घेउन त्या कुमारी माता बनण्याचा धोका असतो अशा मुलींची लग्न होणे हा एक मोठा प्रश्नच असतो मुली त्यांची मासिक पाळीची व्यवस्था करू शकत नाहीत त्यामुळे ब-याच वेळा अशा मुलींची हिस्ट्रिक्टोमी(गर्भाशयाची पिशवीचे ऑपरेशन) करतात

उपचार :-

मतिमंदत्वावर समाधानकारक उपचार उपलब्ध नाहीत झोपेची औषधे किंवा मुले शांत राहतील असे औषधे दिली जातात

बौद्धिक अक्षमता असणाऱ्या बालकांना ADL SKILLS दैनंदिन जीवनावश्यक कौशल्य विकसित करताना आम्हाने येतात .यावेळी त्यांना मदतीची आवश्यकता असते .दैनंदिन जीवनाचे कार्य सुरळीतपणे होणे हे सर्वांसाठी आवश्यक आहे .त्याचप्रमाणे बौद्धिक अक्षमता असणारे बालक/व्यक्ती यांना देखील स्वतः ची कामे स्वतः करता आली पाहिजे ही प्रत्येक पालकांची अपेक्षा असते .यासाठी मुलांचे दैनंदिन जीवनवश्यक कौशल्य विकसित करणे गरजेचे आहे .त्यामुळे मुले स्वावलंबी होण्यास मदत होईल. खाली दिलेल्या जीवनावश्यक कौशल्या व्यतिरिक्त देखील दैनंदिन जीवनात आवश्यक आणि महत्वाचे कौशल्य असू शकतील.मुलांच्या गरजेनुसार आवश्यक ते कौशल्य निवडावे. बौद्धिक अक्षमता बालकांना स्वावलंबी बनवण्यासाठी तसे धडे, कृतीतून, आधाराने/मदतीने प्रशिक्षण देता येऊ शकते. हा बदल होण्यासाठी या मुलांच्या बाबतीत संयम ठेवणे गरजेचे आहे.

१. वैयक्तिक स्वच्छता व स्वतः ची काळजी घेणे

- दात घासणे
- स्वच्छ हात धुणे
- अंगोळ करणे
- अंग कोरडे करणे/पुसणे
- बाहेर जाण्याकरिता स्वतः तयार होणे
- केसाची निगा राखणे
- कपडे घालणे
- शर्टची बटण लावणे
- शौचालयाचा स्वतंत्रपणे उपयोग करणे
- हातपाय साबण लावून स्वच्छ धुणे
- चेहरा साबण लावून स्वतः धुणे
- कपड्यांच्या घड्या घालणे
- व्यायाम करणे

- जेवताना न सांडता पूर्ण जेवण करणे
- व्यायाम करणे
- व्यवहार पैश्यांची ओळख

२. घरकाम -

- घर झाडून काढणे
- जेवणानंतर ताट, प्लेट, वाट्या घासणे
- स्वयंपाकातील छोटे छोटे पदार्थ बनवला शिकवणे
- चहा कॉफी सरबत बनवणे
- भाज्या निवडणे
- कपडे धुणे
- वाळलेल्या कपड्यांच्या घड्या घालणे
- घरघुती फोन call उचलणे
- वयोवृद्धांची सेवा करणे
- घरातील केर काढणे
- वस्तू नीटनेटक्या लावणे
- बादली मध्ये नळातून पाणी भरणे
- स्वयंपाक घरातील धुतलेली भांडी लावणे
- जेवणाची तयारी करणे
- स्वतःचे अंथरून टाकणे
- चादराची घडी घालणे
- झाडांना पाणी घालणे

३. सामाजिक

- बाजारातील अत्यावश्यक कामे- किराणा माल विकत आणणे.
- व्यवहार शिकवणे

- भाजीपाला घेऊन येणे
- डॉक्टरकडे स्वतः जाणे
- वेळच्या वेळी औषधी घेणे
- घरी किंवा शाळेत शिक्षकांना किंवा मोठ्यांना अभिवादन करणे.

४. शैक्षणिक

- अक्षर ओळख
- अंक ओळख
- गणितातील बेरीज
- वजाबाकी
- गुणाकार
- भागाकार इ. क्रिया शिकवणे.
- संख्याज्ञान
- व्यवहार ज्ञान
- वाचन , लेखन कौशल्य विकसित करण्यासाठी नियमित सराव करून घेणे.

मुलांना स्वावलंबी बनवणे ह्यात पालकांना खूप प्रशिक्षण घ्यावे लागते आणि पालकांनी आपल्या प्रयत्नात सातत्य आणि संयम ठेवावे हेच महत्वाचे आहे.